

Sokari
Douglas
Camp,
Alagba
in Limbo,
1996

Museum zonder oogkleppen Kunst. Echte kunst

Het Afrika Museum in het bosrijke Berg en Dal is onlangs geheel verbouwd. Meer dan ooit besteedt het aandacht aan hedendaagse kunst. Conservator Wouter Welling gaf ZAM een rondleiding. Afrikaanse kunst is er geen folklore meer. Een verfrissend bezoek. Tekst: Fenneken Veldkamp

Alles is nieuw aan het Afrika Museum. Van de glimmende entree met museumwinkel tot en met de futuristisch ogende auditoriumzaal. “Geen beeldje staat nog op zijn oude plek” zegt conservator hedendaagse kunst Wouter Welling, terwijl we door een gang met kleurrijke maskers van afvalmaterialen lopen. “Deze zijn gemaakt door Nederlandse scholieren”, wijst hij. “Verrassend, hè? Ze zien er erg goed uit.”

Hoe kun je op deugdelijke wijze kunst tonen van een cultuur die we nauwelijks kennen? En hoe kun je aan het beeld ontsnappen dat Afrika reduceert tot historische vindplaats van oude maskers en houten beeldjes? Vragen als deze staan centraal in de nieuwe opzet van het museum, dat vijftig jaar geleden als misiemuseum begon en vooral de religieuze objecten liet zien die de missionarissen meebrachten van hun reizen naar het ‘donkere’ continent.

Een van de manieren waarop het museum op de vragen inspeelt, is door Afrikanen zelf aan het woord te laten. Er komt een zaal met kunstvoorwerpen

die Afrikanen goed vinden, er wordt getoond hoe Afrikanen naar Afrika kijken, bijvoorbeeld door verschillende schoonheidsidealen te laten zien. Maar belangrijker misschien nog: er komt structureel aandacht voor moderne Afrikaanse kunst en kunstenaars. Zoals nu met de tentoonstelling *Hedendaagse kunst uit Afrika en de Afrikaanse diaspora – de collectie Valk en verder* die Wouter Welling in een gloednieuwe vleugel heeft ingericht.

“De tentoonstelling omvat de hele ontwikkeling van de Afrikaanse *l’art pour l’art*”, stelt Welling trots. De oud-kunsthistoricus van *de Volkskrant* geldt als een van de grootste specialisten op zijn vakgebied. “Kunst om de kunst, dus niet vanwege Afrikaanse rituelen gemaakt, maar uiteraard wel in een Afrikaanse context. De voorwerpen zijn om hun artistieke kwaliteiten aangeschaft en niet om volkenkundige redenen.”

In 2001 kreeg het Afrika Museum de bijzondere kunstcollectie van Felix Valk (1929-1999) in beheer. De oud-directeur van het Wereldmuseum in Rotterdam bestierde

tot zijn overlijden de opzienbarende Galerie 20 x 2 met niet-westerse hedendaagse kunst in Arnhem. Valk was een pionier van de promotie van niet-westerse kunst. Dankzij de komst van zijn collectie, die internationaal gerenommeerd is, kreeg het hedendaagse kunstbeleid van het Afrika Museum een geweldige impuls.

Niet dat het museum daar vóór de komst van de collectie-Valk geen oog voor had. Terwijl de belangstelling van westerse musea pas jaren tachtig op gang kwam, kocht de huidige directrice van het Afrika Museum, Ineke Eisenburger, al in 1968 het eerste moderne kunstobject. “Het beeld *Anyanwu* (‘Bewustwording’) van de Nigeriaanse kunstenaar **Benedict Enwonwu** is een vroeg voorbeeld van de Afrikaanse *l’art pour l’art*”, zegt Welling als we naar het negentig centimeter hoge bronzen beeld van een vrouw kijken. “Dit soort aankopen was in die tijd in de volkenkundige musea absoluut *not done*. Voor het Afrika Museum stond het echter symbool voor het ontwakend besef dat Afrika leeft.”

Rembrandt _ De Afrikaanse kunstontwikkeling laat verschillende stromingen zien, doceert Welling tijdens de rondwandeling.

Gérard Quenum, *L'enfance*, 2000

Wouter Welling,
conservator

Santiago Rodríguez Olazábal, *Yo desplegué las velas*, 1997

“Kunst die uit de Afrikaanse diaspora voortkomt, is ontzettend belangrijk: het vermengt tradities van de Afrikaanse voorouders met nieuwe culturen”

in haar geboorteland, waar de oliewinning nauwelijks ten goede komt aan de plaatselijke bevolking en mensenrechtenactivist Ken Saro-Wiwa in 1995 werd opgehangen. “Alagba is de eerste vrouwelijke god die danst”, legt Welling uit. “Ze is hardhorend, houdt geen ritme, men is een beetje beducht voor haar. Ze is krachtig, maar de kunstenaar heeft ervoor gekozen haar te laten dragen door vier mannen. Na de moord op Saro-Wiwa was het volk de weg kwijt, de gerechtigheid was weg. Alagba is in verwarring. Maar je ziet ook westerse invloed: het heeft iets van *De Burgers van Calais* van Rodin.”

Camp telt mee in Londen: haar werk wordt tentoongesteld in het British Museum – maar wel op de afdeling Afrika. En daar windt Welling zich over op. “Westerse kunsthistorici willen nog te veel zien wat ze herkennen. Ze herkennen alleen het westerse kunsthistorische verhaaltje en zien Afrikaanse kunst nog steeds niet als kunst *an sich*. Dat stoort me. Gelukkig kijkt de Leidse hoogleraar moderne kunst Kitty Zijlmans verder. Die zegt: er is niet één kunstgeschiedenis, er zijn er verschillende. Ik hoop dat haar studenten zich realiseren dat de westers georiënteerde kunsthistorici met oogkleppen op hebben gekeken.”

Geheimen van zijn voorouders _ We staan voor een indrukwekkend houten beeld van een man met een zeil achter zich en een touw in handen, dat naar een pot voor hem leidt. Welling trekt het touw wat strakker. “De driehoek van het zeil moet terugkomen in het touw”, weet hij. Het werk *Yo desplegué las velas* (‘Ik ontvouwde de zeilen’) is van Santiago Rodríguez Olazábal, een Cubaanse santería-priester/kunstenaar die hij thuis heeft opgezocht. (Santería is een Afro-Cubaans geloof verwant aan voodoo, red.) “De

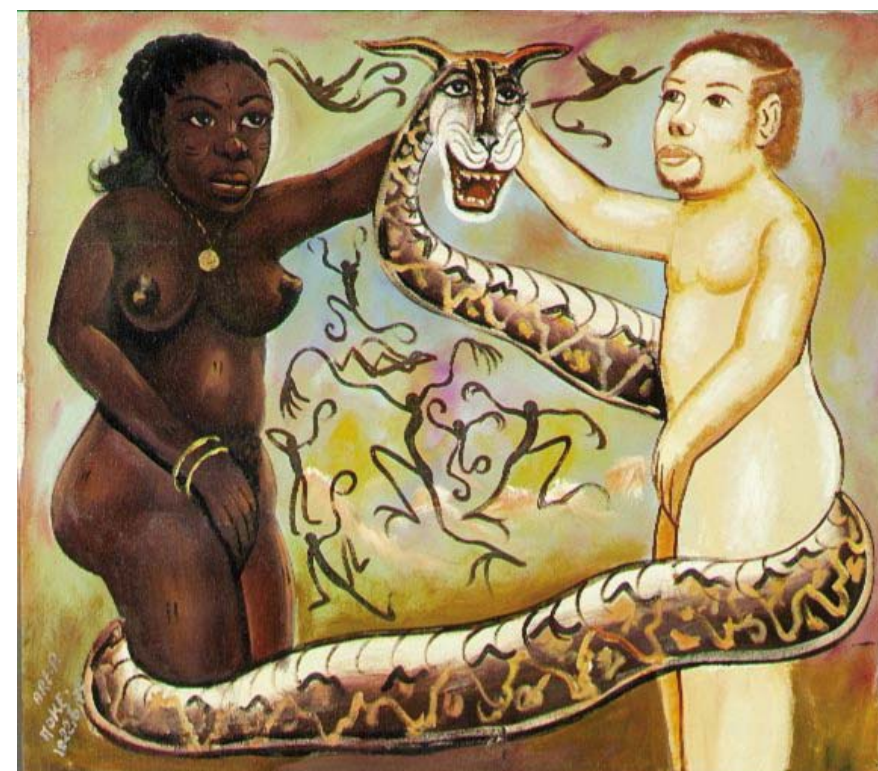
man is een ingewijde, hij laat zich leiden door de geheimen van zijn voorouders in de pot. Dit werk is onafscheidelijk verbonden met de *orisha*, de godheden die vanuit West-Afrika zijn meegerisd naar het Caribische gebied. De kunst die uit de Afrikaanse diaspora voortkomt, is ontzettend belangrijk: het vermengt de tradities van de Afrikaanse voorouders met nieuwe culturen.”

Een van de taken van Welling is om interessant werk van de jongste generatie Afrikaanse kunstenaars op te sporen. Ze moeten artistieke eigenheid hebben, dus geen andere kunstenaars nadoen, en op een boeiende manier met hun Afrikaanse achtergrond omgaan. Zoals de jonge kunstenaar Gérard Que-num uit Benin. “Zijn werk is geïnspireerd op de krachtbeelden die de huizen in de dorpen moeten beschermen, maar hij heeft er poppenkopjes op gezet. Vieze speelgoedhoofdjes, met zwarte gezichten. Niet de mooie witte

poppen die de ouders graag aan hun kinderen geven. Het eerste beeldje heet *L'enfance* (‘De kindertijd’). Die was kennelijk niet leuk, want er zit een injectienaald op met bloed. Een hangslotje moet het kwaad buitensluiten, typisch vodun (voodoo, red.)”

Hedendaagse Afrikaanse kunst staat heel dicht bij het leven, zegt Welling als we terug zijn bij het begin van de zaal. “Het gaat over wat mensen direct meemaken, of dat nou politiek of economisch of religieus is. Het heeft altijd een bedoeling.”

De hedendaagse kunst komt in het hele museum terug. “Zo kun je laten zien dat tradities dóórgaan. Het is een constante, het houdt niet op. Bezoekers verwachten alleen maar oude maskers, maar worden opeens met iets anders geconfronteerd. Ze vinden het boeiend, juist omdat het zo uit het leven gegrepen is. Dan blijkt Afrika opeens heel toegankelijk te zijn.”

Moke, Adam & Eve, 1975

“De eerste president van het onafhankelijke Senegal, Leopold Senghor, hamerde op *négritude*, op de Afrikaanse identiteit van kunst. In reactie daarop kwam de *agit art*, die vond dat kunst vooral politiek betrokken moest zijn. Senghor’s vriend en schilder Iba Ndiaye vond juist dat Afrikaanse kunstenaars helemaal niet op hun Afrikaan-zijn moesten worden vastgepind. ‘Waarom zouden we niet door Rembrandt beïnvloed mogen worden?’, vond hij.”

De eerste westerse verzamelaars, Valk inclus, waren aanvankelijk vooral geïnteresseerd in ‘folkloristische’ kunst uit Afrika. “Schilderijen geworteld in de reclame- en de stedenkunst, bijvoorbeeld van verhalende Congolese schilders als Samba en Moke.” Welling wijst een kleurrijk doek aan. “Dergelijke schilders begonnen vaak als makers van uithangborden voor kappers, of ze schilderden straattaferelen op goedkope materialen zoals meelzakken. Toen ze succes kregen, konden ze met betere materialen gaan werken. Samba is inmiddels een internationale coryfee.”

Aan het begin van het museum hangen twee *Adam & Eve*-schilderijen van Moke. Op de ene is Adam zwart en Eva blank, op de andere is het precies andersom. “De boodschap is: zwart of blank, het kwaad zit in beiden.”

Naarmate de westerse aandacht in de jaren negentig toeneemt en de globalisering haar invloed doet gelden, wordt de visie van Afrikaanse kunstenaars internationaler. “Ze werken in Londen, Parijs, Amsterdam, krijgen een Europese opleiding en een Europees idioom. Wij willen vooral die kunstenaars laten zien die op zeer eigenzinnige wijze iets meenemen van de Afrikaanse tradities én internationaal georiënteerd zijn.”

Prachtig voorbeeld daarvan is het werk van Sokari Douglas Camp. Een immense blikvanger van de Nigeriaanse kunstenaar die in Londen woont, pronkt midden in de zaal. De beeldengroep *Alagba in Limbo* (‘Alagba in een onstabiele situatie’) komt voort uit de maskerfestivals die Camp uit haar jeugd in de Nigerdelta kent. Ze maakte het werk naar aanleiding van de dramatische gebeurtenissen

Ontvreemde kunst terug naar Afrika?

In de vernieuwde opzet besteedt het Afrika Museum ook aandacht aan kunst die onrechtmatig verkregen is. Tegenwoordig kunnen landen bepaalde ontvreemde cultuurobjecten teruggeisen. Directeur Ineke Eisenburger: “We hebben een vitrine ingericht met objecten waarvan we niet exact de herkomst weten. Daar komt bijvoorbeeld een veertiende eeuwse bronzen kop uit Benin in, die in de jaren zestig is verworven. Dat is weliswaar vóór 1970, het jaar waarin het Unesco-verdrag werd gesloten dat de illegale handel in cultuurobjecten bestrijdt. Nederland heeft dat verdrag nooit geratificeerd, maar volkenkundige musea gebruiken die datum wel als ijkpunt. We weten dat de leden van de Congregatie van de Heilige Geest, die het museum hebben gesticht, de kop hebben gekocht van een Belgische verzamelaar. Maar we weten niet hoe die eraan was gekomen. Als je het tentoonstelt als een vorm van bruikleen, waarbij je een educatief verhaal vertelt dat illegale handel niet mag, zit je op het goede spoor, vinden wij. We hebben ook een oude Nok-kop uit Nigeria, die is echt en zou terugmoeten. We hebben contact gezocht met de Nigeriaanse ambassade, maar nog niks gehoord. Toch blijft die Nok-kop beschikbaar om terug te gaan naar Afrika.”

Eisenburger sluit niet uit dat musea in de toekomst uit hun ‘rijke depots’ collecties zullen samenstellen die naar Afrika reizen. “Die keren misschien niet terug. Als de bewaaromstandigheden daar inmiddels beter zijn, vind ik dat ze daar kunnen blijven. Dat is ook goed, want Afrikanen moeten ook zelf hun erfgoed kunnen zien.”

De tentoonstelling *Hedendaagse kunst uit Afrika en de Afrikaanse diaspora – de collectie Valk en verder* is te zien tot eind 2006. Adres Afrika Museum: Postweg 6, Berg en Dal. Openingstijden: maandag t/m vrijdag 10-17 uur, weekend 11-17 uur. Tel. 024-6847272. Meer informatie: www.afrikamuseum.nl